

Z domova . . .

O trestní činnosti mladistvých

uvedl poslední oficiální data generální prokurátor dr. Bartuška v plenární schůzi NS 30. června: V roce 1965 proti roku 1962 došlo k zvýšení počtu trestně stíhaných mladistvých, a to o 12,2 %. Trestní činnost mladistvých představuje zhruba 10 % všech stíhaných osob. Nejpočetnější část mladistvých byla stíhána poprvé. Počet odsouzených recidivistů v roce 1965 proti roku 1962 vzrostl o 13,8 %. Činí trvale dvě pětiny ze všech žalovaných a odsouzených osob. Recidivisté se nejvýrazněji podílejí na trestné činnosti proti veřejnému pořádku i na některých dalších závažných trestních činech. U výtržnictví, rvaček a pohlavního zneužití se podílejí na trestné činnosti až jednou polovinou.

K sociologickému průzkumu dnešní rodiny

přispěla základní data, jež o stoupající rozvodovosti uvedl předseda Nejvyššího soudu dr. J. Litera v červnovém zasedání NS: Počet 18 702 povolených rozvodů v roce 1965 znamená nejvyšší počet, jakého bylo u nás kdy dosaženo. Vedle toho bylo 772 návrhů na rozvod zamítnuto a 2 320 návrhů vzato zpět. V porovnání ke sňatkům u nás uzavíraným připadlo v roce 1965 na 100 sňatků 16 rozvodů. Přitom zhruba dvě třetiny rozvodů připadají na manželství s nezletilými dětmi.

O sociologickém výzkumu čtenářských a studijních zájmů důstojníků

referuje „A — revue“ (Lidová armáda, revue pro politiku, vojenství a vědecké řízení, 1966, 12). Deníkem důstojnického sboru je Rudé právo, ze 748 dotázaných pokládá 520 čtenářů tento časopis za nejlepší náš deník a 648 čtenářů jej pokládá za nejdůležitější pro svou práci. Druhé místo Mladé fronty zajišťují především mladí důstojníci, z nichž však pouze 116 ze 750 ji čte pravidelně. Na třetím místě je Československý sport — počet pravidelných, nepravidelných a příležitostných čtenářů je přibližně stejný jako u Mladé fronty.

Lidský vývin mládeže

je název pozoruhodné úvahy profesora Svätopluka Štúra ve slovenském kul-

turně politickém časopise Kultúrny život (1966, č. 12, 19, polemiky v č. 15 a 18), v níž se dožaduje větší kázně, počestnosti i citové hloubky v sexuálním životě mladých lidí. Stať bratislavského univerzitního profesora je nejen založena na znalosti dnešní mládeže, ale nadto je podložena i doklady ze sociologického lékařského průzkumu, které jednoznačně svědčí proti jakémoliv módní nevážnosti a frivolnosti. Ze sociologického výzkumu MUDr. E. Zajacové roku 1965 plyne, že mezi žadatelkami o legální potrat je vysoké procento svobodných žen, nezřídkastudujících, a to nejen posluchaček vysokých škol, ale i mladistvých žaček středních škol. Zarážející je přeceňování biologické podstaty pohlavního styku a nedoceňování citové stránky milostného vztahu. Značně volné jsou jejich názory na předmanželský pohlavní styk i s více muži. A jeden z důsledků této skutečnosti: „Nie málo prípadov pohlavnej chladnosti ženy a neporozumenia si s manželom má korene v predčasnej pohlavnej skúsenosti.“

Lékaři Barták — Mellan — Ponděličková po prozkoumání skupiny asi 1 300 mladých uzavírají, že třetina až polovina mládeže začíná sexuálně žít kolem 17—18 let. A opět: „Predčasný pohlavný styk pri celkovej ešte psychickej nevypelosti má spravidla nepriaznivý vplyv na ďalší vývin človeka i manželstvo, čo dnes už dokázali všetci poprední odborníci“.

Podle dr. Šípové základní příčinou sexuálních poruch u žen, a to právě v nejlepším věku od 19—39 let, jsou na prvním místě otřesné zážitky z dětství a dospívání, dále disharmonické vztahy mezi manželi, následky potratů atd. „To všetko má pre erotický život v manželstve neblahé následky, že totiž v 80 % sa nedostavuje orgasmus, najmä pri chýbajúcom porozumení medzi manželmi, a v 44 % sú to pocity vyslovene nepríjemne“. Podle zjištění dr. Mellana je u mladých mužů 21—23 letých, kteří nejčastěji udávají počátek sexuálního života 18 lety, už každý sedmý pacient narušený; jen 10 % jich uvedlo, že dosud sexuální nežíli, naproti tomu 70 % mělo sexuální styky s více než jednou ženou; každému třetímu však chyběl hlubší, trvalý citový vztah. To má pochopitelně pak zlé následky pro manželství — nejvážnější příčina, pro kterou se rozcházejí mladá manželství do 3 až 5 roků je nevěra. To ilustruje celkově nesprávný vývin v dospívání. Když v této době mladí žijí nevázaně, pokračují pak v takovém způsobu života i v manželství.

Úvahy prof. Štúra jsou vážnou a sociologickým výzkumem podloženou výzvou k odpovědnému traktování poruch, které v sexuální oblasti zasahují i naši mládež.

Za poznámku stojí i skutečnost, že Štúrova úvaha nenašla zaslouženého ohlasu v Čechách, zejména mezi pedagogy všech stupňů. Snad je to i dokladem, že jsme tu dosud nedospěli ani teoreticky, ani prakticky k určení výchovného cíle v této oblasti života naší mládeže, a z neschopnosti jasně formulovat morální zásady života dospívající mládeže v citové oblasti přenecháváme ve výchovné praxi vše živelnému vývoji.

Psychologicko-sociologická střediska v závodech

doporučuje M. Erml v úvaze *Lidé nejsou stroje*, olistěné v *Hospodářských novinách* (1966, 24). Jsme na počátku doby, praví autor, kdy se ukazuje nutnost takových středisk — v závodech, velkých obcích i jiných velkých organizacích lidí — v nichž by se kvalifikovaně zachycovaly a registrovaly zprávy o stavu sociálně psychických obtíží, v nichž by se tyto zprávy diagnostikovaly a podnikaly akce k jejich odstranění.

Pokud jde o problém sociologického výzkumu, jenž by zjišťoval obtíže tohoto druhu, autor soudí, že při vytváření obrazu o stavu určité skupiny není možno se spokojit s jednorázovým průzkumem, který dává jen momentní snímek. „Jestliže momentní snímky lze získat dosavadními výzkumnými metodami, kupř. sociometrickými, pak sledovat dynamiku sociálně psychických stavů se neobejde bez navázání stále k dispozici jsoucí »linky důvěry« mezi skupinou a sociálně psychologickým střediskem“.

i ze světa . . .

K sociologii sdělovacích prostředků a metodě průzkumů

Kariéra televize v dnešním světě (píše J. Rudzki v kvartálníku *Kultura i społeczeństwo*, 1966, 1), jejímž dokladem je mezi jiným 62 miliónů televizních přijímačů v USA, 12 miliónů ve Velké Británii a neobvykle rychlý a stále vzrůstající počet televizních aparátů i v jiných státech, vyvolává vzrůst trvalého zájmu sociologů, psychologů, společenských pracovníků, politiků i právníků o tento sdělovací prostředek. „Bibliografie prací (pokračuje Rudzki), které se zabývají společenskými důsledky, jež s sebou přináší televize, její podíl ve volném čase, vliv na rodinný život, na mládež a děti, obsahuje ve světě už sta titulů a neustále vzrůstá. Dosud totiž nebyl k dispozici takový nástroj, který by tak atraktivně, sugestivně a přesvědčivě současně informoval, poučoval i bavil, zabíraje často téměř každou volnou chvíli abonentů, dával rady a neopouštěl nás

ani v kavárně, u holiče nebo v čekárně biografu, jak je tomu často na Západě. Možnost využít televize při vytváření veřejného mínění, pro popularizaci osvěty, pro reklamu atd. otevírá ohromné perspektivy praktické, a tím se vysvětluje velký studijní zájem o percepci televizních programů.“

O jedné ze zmíněných mnoha prací, jako typické pro americkou sociologii sdělovacích prostředků, se pak autor zmiňuje podrobněji. Jde o práci Gary A. Steinera *The People Look at Television*, která vyšla v Novém Yorku r. 1963. Rudzki oceňuje, že Steinerova obsáhlá studie je zpracována na základě výsledků sociologického průzkumu, který u 2476 osob ve věku od 18 do 70 let prováděla formou interview dvě vědecká střediska, National Opinion Research Center při chicagské universitě a Elmo Roper and Associates v Novém Yorku; tak mohly být výsledky výzkumu porovnávány, což mohlo zvětšit validitu závěrů. Průzkum byl prováděn v roce 1960, tedy v době, kdy v USA počet televizorů dosahoval 50 miliónů, takže jimi bylo vybaveno 90 % domácností; dotazník obsahoval téměř sto podrobných otázek. Jaké jsou tedy hlavní výsledky tohoto průzkumu — i co jeho metodice Rudzki vytýká?

68 % dotázaných Američanů se domnívá, že v porovnání s jinými druhy masových prostředků je televize nejzajímavější, avšak 59,4 % účastníků výzkumu je toho názoru, že noviny, a nikoliv televize, přinášejí nejobsáhlejší a vyčerpávající informace; názor, že televize přináší dokonalé informace, sdílí jen 19 % odpovídajících. 44 % odpovědí také zdůrazňuje, že denní tisk má největší společenský vliv, zatímco televizi přisuzuje tento účinek pouze 30 % odpovědí. V době voleb však vliv televize vzrůstá: 42 % dotázaných ji pokládá za hlavní nástroj politického zápolení, kdežto denní tisk takto hodnotí pouze 36 % dotázaných. Pro americké poměry je typická další odpověď na otázku, jaké místo zaujímá televize v pořadí vynálezů a příjemností naší doby: 57 % odpovídajících stavi na první místo automobil, a teprve pak televizi, na poslední místo — biograf.

Podle Steinerových výzkumů existuje dále přímý vztah mezi vzdělaností úrovní posluchače a stupněm jeho adaptačních schopností. Čím nižší vzdělání, tím více je oceňována televize jako informační prostředek, inteligentní a nejdůležitější. Naopak lidé vyššího vzdělání obvykle více oceňují žurnalistiku, která v jejich prostředí hraje velmi významnou úlohu. Se vzrůstem vzdělání také roste počet odpovědí, které mají k televizi kritický poměr. Počet pozitivních ocenění televize roste dále s věkem posluchačů, což je lehce pochopitelné — pokročilemu stáří je obtížná návštěva koncertů, divadel atd. Steiner dále shromáždil velký materiál o vlivu televize na děti a na strukturu jejich volného času. Ukazuje, že televize zkracuje čas dříve připadající na četbu; ve střediscích s obyvatelstvem se základním vzděláním zmenšuje dobu poslouchání rozhlasu,

a zde se také dává přednost zábavnému programu před vědeckými informacemi.

V závěru Rudzki uvádí četné kritické poznámky i výhrady k metodě tohoto výzkumu, jež (podle našeho soudu) jsou oprávněné. V našich podmínkách nemůže být např. vzorem Steinerův dotazník, jehož ambicí je především maximalismus — chtěl ve své práci sebrat co nejvíce informací, které pak neumožnily přesné a jasné korelace zkoumaných kategorií; zjištěná fakta jsou cenná, ale nevyčerpávají celou otázku. Sociolog (pokračuje kritika) se obvykle ptá, jak často se příslušný názor či chování vyskytuje v různých společenských prostředích, a nikoliv u statistického občana. Vždyť americká společnost není stejnorodá, ani jednolitá, a proto lidé o stejném vzdělání, pohlaví či důchodu mají diametrálně různé pohledy, např. na severu či na jihu USA, nebo v různých národnostních skupinách. Dotazník je dále přeplněn příliš detailními otázkami, ba jejich rafinovaným odstíněním, takže nakonec ze spousty dat nelze zjistit, co vlastně Američané soudí o televizi — jak televize ovlivňuje unifikaci celé společnosti, jak formuje světový názor atd. „Jde o to (končí J. Rudzki), aby věda o společenské skutečnosti nám dávala analýzu funkce určitého jevu, pomohla objasnit zánik jistých forem a vyvstání nových, abychom mohli porozumět, jak se přetváří konkrétní středisko či skupina v důsledku působení takového nástroje, jakým je televize. Teprve tehdy porozumíme její roli, významu i důsledkům.“

Rozprava o konvergenci,

o „souběžnosti“ vývoje mezi SSSR a USA na základě společných znaků industriální společnosti, probíhá mezi francouzskými sociology na stránkách knih i časopisů. Raymond Aron např. v časopise *Preuves* otiskl sérii článků pod názvem *Průmyslová společnost, ideologie, filosofie*. Od konce druhé světové války (dovozuje francouzský sociolog) jsme byli svědky ohromného rozvoje průmyslu, vědy i techniky v zemích tak odlišných, jako je SSSR a USA. Prudký rozmach vědy, který má povšechný, objektivní charakter, doprovází rozvoj techniky i produkčních prostředků, jež mají rovněž všeobecný charakter, a jsou tedy neodvislé od politického systému. Technika řízení, organizace a administrativy stojí na podobných principech v Sovětském svazu i v USA. Existuje tedy model moderní průmyslové společnosti, který má všeobecně platný charakter, nadřazený různým strukturám politickým i ekonomickým; to je právě ona „industriální společnost“. R. Aron pak tuto průmyslovou společnost definuje: Charakteristickým znakem průmyslové společnosti je racionalizace, efektivnost, organizace kolektivní práce. Tento typ průmyslové společnosti by se mohl právě tak nazvat společností vědeckou, protože věda a technika umožňují existenci více než tři miliard lidí naší planety. Jakmile se hospodářství zprůmysluje, podléhá nevyhnutelně racionalizaci,

a společné rysy, které charakterizují organizaci a řízení průmyslu, se prohlubují.

Další z obhájců konvergence Maurice Duverger v knize *Introduction à la politique* dovozuje, že tyto hluboké přeměny pozvolna přibližují jeden systém k druhému, „jdou k socialismu liberalizací na Východě a znárodněním na Západě“.

Názory obou zmíněných sociologů odmítá Louis Navare zásadní kritikou pojmu a pojetí průmyslové společnosti v časopise *La Nouvelle critique* (1966, 172). Je bezesporným faktem, praví, že mohutný rozvoj vědy a techniky je jedním z charakteristických znaků naší doby a že z něho vyplývají různé podobnosti v oblasti techniky. Avšak materiální základ techniky a výroby nestačí k charakteristice tak odlišných politických systémů, jako je socialismus a kapitalismus. Je třeba brát zřetel i na jiné vztahy, např. na postavení člověka ve společnosti, na společenskou organizaci, na základní cíle celé společnosti. „To je příčinou, praví L. Navare, proč komunisté nemají důvěru v pojetí »průmyslové společnosti«, které bere zřetel pouze na materiální srovnávací kritéria.“ Současně L. Navare souhlasí, že materiální podobnost v obou systémech existuje a zvětšuje se. Na jedné i druhé straně se vytvářejí velké výrobní komplexy, které mají obdobné technické problémy, jež mohou být řešeny jen pomocí shodných nebo málo se lišících technických prostředků, jako je např. zásobování elektřinou, komunikace, stavba dělnických obydlí, kanalizace atd.

Francouzský časopis „Sociologie du Travail“

věnoval celé své zvláštní číslo (1966, 1) problémům sociologie průmyslu v Polsku. Informacemi o rozvoji a dnešním stavu sociologie průmyslu přispěli přední polští pracovníci v tomto oboru, Adam Sarapata, K. Lutyńska, W. Weselowski, A. Matejko, J. Kulpińska a jiní.

Sociologie stáří v Anglii a ve Francii

Gerontologie je směr sociologických výzkumů, které zejména ve Francii a v Anglii zjišťují materiální i společenské formy života starých lidí, převážně důchodců. Podle výzkumů anglického sociologa O. Townsenda se většina starých lidí vyslovila proti společnému soužití s rodinou (s dětmi), protože považuje takovou situaci za zátěž pro obě strany; neznamená to ovšem, že by neudržovali kontakty s rodinou a že by tyto kontakty nebyly pokládány za žádoucí. Podle francouzských sociologických výzkumů až 30 % starých lidí žilo samostatně, 35 % výlučně se stejným starým spolumanželem, 24 % s jedním či více dětmi, 9 % s jinými osobami, 2 % v útlucích pro staré lidi. Podle Townsenda však aktivnost starých lidí v domácnosti jejich dětí je ještě značná. Mluvit o zániku tzv. „rozšířené rodiny“ je proto předčasné.

Václav Osvaľ